

MEK fejlesztések 2002–2003-ban

2002-ben az Országos Széchényi Könyvtár jelentős egyszeri támogatást kapott az Informatikai Kormánybiztosságtól alapvető informatikai fejlesztéseire. A támogatás nagyobb részét a könyvtár számítástechnikai eszközeinek bővítésére fordította, egy kisebb rész a MOKKA, egy másik rész a Magyar Elektronikus Könyvtár (röviden: MEK) fejlesztéseire fordítódott. Az alábbiakban a MEK fejlesztésére fordított összeg felhasználásáról számolunk be.

* * *

A támogatás nagyobb részét a MEK új változatának kifejlesztésére, az állomány átköltöztetésére és az új szolgáltatás megindítására fordítottuk. Egynegyedebről viszont a korábban benyújtott IKB-pályázatban vállalt feladat – az Elektronikus Periodika Archívum kialakítása – kivitelezését finanszíroztuk. A vállalt feladatok nagy részét teljesítettük, a MEK új, 2.1-es változatát 2003. július 1-jén indítottuk el nyilvánosan, üzemszerűen.

A MEK új szolgáltatásának kialakítása több szintű, komplex feladatot jelentett. A már meglévő tervek alapján lényegében kifejlesztettünk egy modern, a nemzet-

The screenshot shows the Microsoft Internet Explorer browser window displaying the website <http://www.mek.oszk.hu/>. The browser's address bar and navigation buttons are visible at the top. The website's main header features the title "Magyar Elektronikus Könyvtár" and a series of navigation tabs: "vakoknak", "hírek", "statisztika", "bemutató", "irattár", and "vendégkönyv". Below the header, there are several article teasers. The first article is titled "A megkerült cirkáló / Rejto Jenő" and includes a small image of a book cover. The second article is "A láthatatlan légi / Rejto Jenő" with a corresponding image. The third article is "Az ellopott futár / Rejto Jenő". To the right of these articles is a search box with the heading "keresés a gyűjteményben" and input fields for "szerző", "cím", "téma", and "sorszám". Below the search box are buttons for "súgó", "összetett", and "keres". At the bottom of the page, there is a logo for "MEK1.0 Az első Magyar Elektronikus" and a small "Internet" icon in the status bar.

közi szabványoknak megfelelő, új – a hazai viszonylatban egyedülálló – elektronikus könyvtári alkalmazást, az **eleMEK**-et. Ez a rendszer terveink szerint nemcsak a MEK szolgáltatását biztosítja, hanem különböző szintű változatait terjeszteni fogjuk: felajánljuk más, hasonló hazai kezdeményezések számára. Az új rendszerben egyrészt a könyvtári szabványoknak megfelelő metaadat-kezelést alakítottunk ki: leíró adataink mind *HUNMARC*, mind *USMARC* formában letölthetőek és átvehetőek bármely, ezeket ismerő könyvtári alkalmazásba. 2003 áprilisától demo változatban már működik egy ilyen alternatív MEK-katalógus az új hazai integrált könyvtári rendszer, a *Kistéka* honlapján (<http://demo.kisteka.hu/mek>), valamint folyamatban van rekordjaink betöltése a *MOKKA* országos közös katalógusába is. Metaadataink ugyanakkor az interneten elterjedt kvázi szabványoknak is megfelelnek, *Dublin Core* és *XML* formátumokban is elérhetőek, felhasználhatóak. Ennek alapján tervezzük a későbbiekben a digitális archívumok közös keresését biztosító, *Open Archive Initiative* ajánlásainak alkalmazását és más hazai digitális gyűjteményekkel egy közös keresés kialakítását. (Ezen a fejlesztésen jelenleg az MTA SZTAI-val közösen dolgozunk egy IHM-ITEM pályázat keretében.)

Az új rendszerben számos egyéb, külső szolgáltatással teremtettünk kapcsolatot, beépítettünk meglévő OSZK-s adatbázist, valamint integráltuk a katalógusunkat az OSZK katalógusrendszerébe is. Nagy hazai könyvkatalógusokkal (OSZK, MOKKA, ODR), on-line könyvúrházakkal (Könyvkereső, Könyvklub-UHU, NEKERESS) valamint a Neumann Digitális Könyvtár webkatalógusával alakítottunk ki kapcsolatot oly módon, hogy *Könyvkeresés* szolgáltatásunk keretében továbbkeresést biztosítunk olvasóinknak.

Egy alkalmas program segítségével – *Zebra* – a MEK rendelkezik önálló Z39.50-es szerver szolgáltatással is. Ezt felhasználva integráltuk a MEK lekérdezését az OSZK LibriVision lekérdezőszolgáltatásába. Dokumentumaink kiegészítő adatai között található „fülszövegekhez” felhasználjuk a Könyvtári Intézet *Új Könyvek* adatbázisát is. Tartalmi feltárásnál egyik fő forrásunk az OSZK új Tezaurusza, amelyet jelenleg HTML-formátumban is szolgáltatunk. (Ennek most készülünk egy kereshető változatával.)

Az új rendszer és szolgáltatás kifejlesztése mellett külön, önálló feladatot jelentett az állomány átköltöztetése. Ez nem teljesen automatikus migrációt jelentett. Főként formai kritériumok alapján szelektáljuk a régi MEK teljes állományát. Minden egyes átvett dokumentum szövegminőségét ellenőrizzük, a szépirodalmi műveket külön korrektúráztatjuk külső munkatársak segítségével. Az ellenőrzött dokumentumok egységes formátumot kapnak: a MEK által kidolgozott ajánlások nyomán törekszünk néhány közhasznú formátumban szolgáltatni dokumentumainkat, ami egyben konverziós feladatot is jelent. Az átválogatott, ellenőrzött és javított, formailag egységesített dokumentumokat a könyvtári szabványnak megfelelő formai és tartalmi feltárással, a korábbihoz képest jóval bővebb leíró adatokkal látjuk el. A hagyományos könyvtári adtleírás mellett olyan kiegészítő információkkal látjuk el minden egyes elektronikus dokumentumunkat, mint pl. rövid, jellemző idézet; tartalomjegyzékek; fülszövegek; ismertető; címlapfotók; a dokumentumhoz kapcsolódó külső internetes források; a szerző(k), szerkesztő(k), kapcsolati személyek e-mail címe.

Folyamatban van még a MEK2 fejlesztése kapcsán egy vakok és csökkentlátók által is jól használható, külön navigációs felület kialakítása. Ezt a W3C ajánlása

alapján – ennek fordítását is a MEK osztály vállalta – készítjük, többek között a Vakok Szövetségének együttműködésével. A látássérülteknek készülő felület fejlesztésével összhangban – egy K+F pályázat által finanszírozva – válogatott dokumentumaink hangos felolvastatását is tervezzük a Műszaki Egyetemen kifejlesztett ProfiVox felolvasószoftver segítségével.

Vállalt részfeladatok

Programfejlesztés

A MEK önálló LINUX-os szerverén, az OSZK-ban folyik a fejlesztő munka, alapvetően ingyenesen elérhető programok segítségével. A fejlesztés MySQL adatbázis-kezelővel és PHP nyelven történik, a webszolgáltatást egy Apache szerver biztosítja. A MEK katalogizálását biztosító adatbázist, amely a metaadatok mellett egyben a dokumentumok feltöltését, a megfelelő metaadat-formátumok (HUN-MARC, USMARC, Dublin Core, XML) generálását is biztosítja, mind saját fejlesztésű programok végzik. Ugyancsak saját programfejlesztés keretében alakítottuk ki a visszakereső és a tematikus böngésző felületet. Külön fejlesztett programok készítik az állomány megoszlását bemutató napi statisztikai és a dokumentumonkénti letöltést mutató negyedéves statisztikai adatokat (ez utóbbiakat az ARTISJUS igényeivel egyeztetjük), amelyek a honlapon nyilvánosan elérhetőek. A különböző formátumban egyben is letölthető metaadat-listáinkat is saját programok készítik. A rendszerben számos interaktív funkciót alakítottunk ki, amelyek az olvasók, felhasználók visszajelzéseit szolgálják. A honlapon található vendégkönyv mellett olvasói véleményeket lehet rögzíteni külön, minden egyes dokumentum borítólapján. Ezenkívül biztosítottuk, hogy olvasóink a nekik tetsző könyveket egy beépített e-mail szolgáltatás révén ismerőseiknek ajánlhatják. A MEK számára készített dokumentumok feltöltésére egy erre a célra kialakított dokumentumfeltöltő webes űrlap áll rendelkezésre, amely a címlap „Kapcsolat” menüjéből elérhető. A programfejlesztéshez tartozik, hogy a szolgáltatás biztonsága érdekében fejlesztőink különböző biztonsági tükrözéseket alakítottak ki külső szervereken. Folyamatban van az NIIF-nél egy MEK2 tükrözés kialakítása, valamint a nyár folyamán megvalósult az új rendszer átvitele a 2002 decembere óta Kolozsvárott működő MEK tükörszerverre. A <http://www.mek.ro> címen már az új, 2.1-es MEK található. Fejlesztési munkát igényelt a 2003 őszén átadni tervezett szlovákiai MEK tükörszerver beüzemelése is.

Szöveggondozás

A MEK-kel szemben korábban megfogalmazott kritikákban többször felmerült, hogy dokumentumaink sok szöveghibát, elütést tartalmaznak. 2002 nyarán az OSZK főigazgatója által felkért bizottság jelentésében is megfogalmazódott az az igény, hogy törekedjünk szolgáltatott dokumentumaink minél jobb szövegminőségére. A támogatás egyik jelentős részét ezért szépirodalmi anyagaink korrektúrájára, szakirodalmi szövegek ellenőrzésére fordítottuk. Lehetőség szerint a nyomtatott kiadások alapján, azok pontos azonosításával végezték korrektoraink a munkát, támaszkodva az OSZK könyvállományára vagy könyvtárközi szolgáltatására. A szöveggondozás feladatán belül a többnyire kiadóktól, speciális formátumokban érkező dokumentumok konvertálására is használtunk fel anyagi forrásainkból az inter-

netes terjesztés érdekében. A támogatásból a régi MEK átválogatott állományának ellenőrzését finanszíroztuk. A frissen beérkező dokumentumok folyamatos minőségellenőrzése már az OSZK költségvetését terheli.

Programvásárlás

Mint már szó volt róla, a MEK-be érkeznek könyvek kiadóktól olyan formátumban, amelyekben nem terjeszthetők a hálózaton. Ezek a speciális kiadványszerkesztői formátumok célzottan a nyomtatott kiadás számára készülnek, de gyakorlatilag elektronikusan tartalmazzák az adott kiadványt. Az interneten is terjeszthető változatok készítéséhez, konvertálásához, szerkesztéséhez a támogatásból az alábbi programokat vásároltuk meg, hogy jogtisztán rendelkezésünkre álljanak:

- Quark 5.0
- PageMaker 7.0

A tervezett XML munkákhoz ugyancsak ebből a keretből szereztünk be egy fejlett XML szerkesztőt, az XML Spy 5 Professionalt. A keretből finanszíroztuk továbbá az új MEK design-tervét is – <http://mek.oszk.hu>

Retrospektív katalogizálás

Az új rendszer kialakítása után elkezdtük a régi MEK-ben lévő dokumentumok átválogatását, ellenőrzését, szükség esetén javítását, egységes formátumra hozását. A MEK2 katalógus a könyvtári szabványok alapján készült, így a korábbinál jóval bővebb retrospektív katalogizálás történik. A bővebb formai feltárás mellett átgondolt, egységesített tartalmi feltárást is végzünk a korábbi MEK ellenőrzött, egységesített tárgyszólistája, az OSZK tezaurusza, a Webkat.hu tárgyszórendszere valamint a MÁTRIKSZ rendszer segítségével. Így biztosítjuk, hogy tartalmi feltárásunk konzisztens legyen a nagyobb hazai feltárárendszerekkel, és közös keresés esetén releváns találatokat biztosítson a felhasználóknak. A hagyományos könyvtári leíráson túlmenően azonban katalogizálóinknak az ellenőrzött elektronikus dokumentumokat is el kell készíteniük a tárolásra, biztosítani az egységes file-neveket, a letölthető csomagokat. Ezentúl a MEK katalogizálás kiterjed azokra a plusz információk felvitelére, amelyeket korábban említettünk (pl. címlapfótok, tartalomjegyzékek, fülszövegek, idézetek stb.)

Állománygyarapítás

A támogatás segítségével jelentős mennyiségi gyarapítást tudunk elérni a MEK állományában. A következő művek kerültek be:

- Magyar Életrajzi Lexikon
- Magyar Nemzet Története
- Jókai összes
- Nyugat 1921-1941
- Vasárnapi Ujság 1854–1860

Az Életrajzi Lexikon azóta is nagy forgalmú dokumentumunk, sokan keresik a hasznos kézikönyveket. Jókai összes műve a megnyitás előtt már az új MEK-be is felkerült, ahol önálló művenként visszakereshető, letölthető. A Nyugat újabb állományával kiegészítettük az eddigit, így gyakorlatilag a MEK-be került a teljes

állomány – 1908–1941-ig. Ez a periodika a régi MEK-ben még megtalálható, de az újba már nem kerül át, ti. mind a Nyugat, mind a Vasárnapi Ujság a tervezett Elektronikus Periodika Archívumba kerül.

XML konverzió

Ebben a részfeladatban azt vállaltuk, hogy a MEK-ben lévő összetett szövegű dokumentumainkat – leginkább könyvtári bibliográfiákat, repertóriumokat XML-formátumra hozzuk, és önállóan, összetetten kereshetővé tesszük. A munka első fázisában az Empolis Magyarország Kft.-t bíztuk meg egy olyan szerkesztelíró definíció (DTD) elkészítésével, amely mind a könyveket tartalmazó bibliográfiákra, mind a folyóiratcikkeket tartalmazó repertóriumokra egyaránt alkalmas. A DTD kifejlesztése mellett megbízást adtunk egy, a MEK-ben lévő cikcrepertórium (Aetas) konvertálására a megadott DTD alapján. Az XML formátumra konvertált repertóriumot a MEK2 egyéb fejlesztéseiben is alkalmazott Zebra programmal tettük kereshetővé Z39.50-es protokollon keresztül. Az AETAS egyszerű visszakereshető változata elkészült, megtekinthető az alábbi címen: <http://mektukor.oszk.hu/~zebra/cgi2002.html>

A szolgáltatás egyelőre kísérleti jellegű, továbbfejlesztést igényel. Ezzel párhuzamosan készült a MEK2 katalógusának XML-alapú lekérdezése is. A későbbiekben, a szolgáltatás teljesebb tétele után tervezzük annak teljes körű dokumentálását és terjesztését, ajánlását az érdeklődő könyvtáraknak. Ezenkívül más, a MEK-ben található összetett dokumentumok XML-konverzióját és lekérdezhetővé tételét is szeretnénk ennek nyomán kialakítani.

A fejezet másik részeként finanszíroztunk egy *Galatea* nevű alkalmazás kifejlesztését, amely XML-dokumentumok konvertálását biztosítja többféle, alkalmas kimeneti formátumra. A programnak elkészült mind a Windows-os, mind a LINUX-os változata. A továbbiakban a MEK-be megfelelő XML-formátumban érkező vagy így digitalizált dokumentumok körében kerül alkalmazásra.

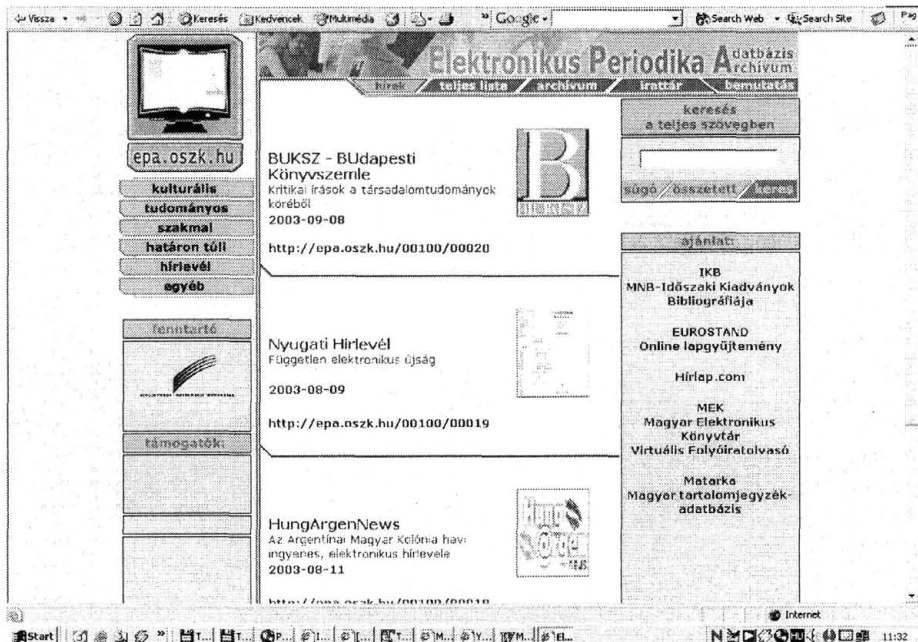
EPA-fejlesztés

Ebben a fejezetben a MEK szolgáltatásán kívül egy önálló Elektronikus Periodika Archívum (EPA) kialakítását vállaltuk. Az archívum előzményei:

- Évek óta gyűjtjük a MEK Virtuális Könyvtárában a magyar elektronikus folyóiratok internetes címeit;
- 2001 nyarán elkezdtünk fizikailag is archiválni néhány elektronikus periodikumot, hogy felmérjük egy leendő munkafolyamat lépéseit, igényeit.

Az EPA-fejlesztés első lépéseként terveztük meg egy magyar elektronikus folyóirat lelőhely-nyilvántartó adatbázis rekordszerkezetét. Ebben fontosnak tartjuk nyilvántartani nemcsak az on-line, hanem az off-line elérhető, pl. könyvtárak által digitalizált folyóiratokat is. Természetesen ez az adatbázis fogja nyilvántartani az EPA-ban fizikailag, helyben archivált folyóiratokat is.

A fejlesztés második lépcsőjeként kidolgoztunk egy archiválási struktúrát, ahogyan a helyben lévő folyóiratokat fogjuk archiválni, szolgáltatni. Folyamatban van az ezekhez tartozó felületek kidolgozása mind a címlap, mind az egyes folyóiratok szintjén. Elkészült az a kardex-terv, amely lehetővé teszi a későbbiekben az elektronikus folyóiratok érkeztetésének programmal támogatott folyamatát.

Folyamatban van az eddig archivált e-folyóiratok ellenőrzése, átszerkesztése az új rendszerbe. A kísérleti változat megnyitása a közeljövőben várható.

A leendő szolgáltatást szeretnénk felkészíteni nemcsak a szöveges, hanem a képként rögzített periodikák szolgáltatására is. Ebből a célból elkezdtük egy általános célú képfeldolgozó, szolgáltatási rendszer megtervezését és kifejlesztését, amely képes a digitalizált képállomány igény szerinti elnevezésére, méretezésére, tömeges konvertálására, a leíró adatok kezelésére valamint az internetes szolgáltatásra.

Az EPA tartalmi feltöltéseként vállaltuk továbbá és folyamatban van a **Magyar Könyvszemle** 1876–1877 évfolyamainak teljes szövegű digitalizálása, valamint az 1996–2002 közötti állományok konvertálása az Arcanum Adatbázis Kft. kivitelenésében.

A másik támogatási részből finanszírozott Nyugat-gyarapodást az EPA-ban ki fogjuk egészíteni a teljes állományra vonatkozó szerzői-cím indexszel, a visszakeresés megkönnyítése érdekében.

* * *

A kapott támogatással az OSZK-n belül 2003 júliusában elszámoltunk. Eddig elvégzett munkáink igazi megítélésére azonban szeptembertől számítunk, amikor olvasóink, felhasználóink nagyobb tömegben felfedezik, elkezdik használni új könyvtárunkat, megítélve annak használhatóságát. Kérünk mindenkit véleményével, javaslataival segítsé a továbbiakban is munkánkat, a MEK fejlesztését mindannyiunk öröme, szolgálatára.

Moldován István